

Wrocławska bohemistyka – tradycja i współczesność

Historia wrocławskiej slawistyki sięga czterdziestych lat XIX wieku. Z ósrodkiem tym w wieku XIX związane były takie niekwestionowane autorytety nauki i kultury, jak Czech František Ladislav Čelakovský, Polacy: Wincenty Kraiński, Wojciech Cybulski i Władysław Nehring oraz Niemcy: Rudolf Abicht i Paul Diels. Akademiczkie początki zainteresowania językami i literaturami słowiańskimi na niemieckim Uniwersytecie we Wrocławiu związane są ściśle z utworzonym tu w roku 1836 Towarzystwem Literacko-Słowiańskim. Jego pierwszym kuratorem był Czech Jan Evangelista Purkyně, a w dalszej kolejności sprawowali nad nim opiekę Polacy: Wojciech Cybulski oraz Władysław Nehring. Do jego członków należeli głównie wrocławscy studenci-Polacy, m.in. były to takie znane później postacie, jak Jan Kasproicz, Adam Asnyk, Konstanty Damrot, Norbert Bonczyk.

Pierwotny zapis statutowy Towarzystwa, *Zasady projektowanego naukowo-literackiego towarzystwa (1836)* zakładał, że zadaniem organizacji będzie studiowanie literatury słowiańskiej oraz gromadzenie odpowiednich książek i czasopism z tego zakresu. Kolejny statut (1842) poszerzył jego cele o studiowanie historii, języków i literatur słowiańskich (por. Achremowicz, Żabski 1973, s. 37, 72). Towarzystwo Literacko-Słowiańskie prężnie funkcjonowało przez pół wieku do roku 1886 (na zebraniach członkowie czytali swoje utwory i prace naukowe w językach słowiańskich), kiedy to na mocy ustawy niemieckiego ministerstwa oświaty zaczęto likwidować wszelkie polskie uniwersyteckie organizacje studenckie. Purkyně, który był lekarzem-fizjologiem, profesorem na tym Uniwersytecie, w historii slawistyki wrocławskiej zapisał się tu przede wszystkim jako zapalony słowianofil z ambicjami do przekazania swojej filologicznej pasji studentom. Purkyně pracował również nad metodą, która ułatwiłaby Polakom naukę języka czeskiego, a Czechom – języka polskiego. Jednak jak sam zauważył:

Polak nie chce uczyć się innego języka słowiańskiego [...] chyba, że zostanie do tego zmuszony. Niemniej jest tu kilku 'wyrodnich' Polaków, którzy co dzień ćwiczą się u mnie w języku rosyjskim i którzy także do Šafařka się zabrali (Achremowicz, Żabski 1973, s. 51).

W roku akademickim 1841/1842 zarządzeniem niemieckich władz powstało tzw. seminarium słowiańskie, w ramach którego prowadzono dla studentów zajęcia, które wchodziły w program studiów na zasadzie zajęć do wyboru. Wykładowcą w tym seminarium miał zostać Pavel Josef Šafařik. Program seminarium zakładał komparaty-

styczną metodę badań języków słowiańskich, filologiczne podejście do literatury oraz nauk realiów słowiańskich. Ostatecznie jednak wykładowcą we Wrocławiu został czeski poeta i zbieracz folkloru słowiańskiego František Ladislav Čelakovský. Działał tu jako dydaktyk od roku 1841 do 1849, przygotował też wypisy z literatury polskiej, które służyły mu do celów dydaktycznych (wydał je potem w Pradze jako antologię) oraz założył księgozbiór seminarium słowiańskiego, pomnażany przez następców, którego część się jeszcze zachowała i znajduje w Bibliotece Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Po odejściu Čelakovskiego do Pragi jego następcą w Katedrze Sławistyki został Wojciech Cybulski – językoznawca, współorganizator i późniejszy opiekun Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego.

Wrocławska sławistyka cieszyła się dużą sławą podczas profesury językoznawcy i historyka, badacza języka starosłowiańskiego, autora prac naukowych i popularnonaukowych z zakresu historii Słowian oraz gramatyki języków słowiańskich, Władysława Nehringa, który objął Katedrę Języków i Literatur Słowiańskich w roku 1867. W swojej pracy badawczej szczególną uwagę poświęcał mitologii słowiańskiej oraz związanej z nią kulturze ludowej.

Był także członkiem Akademii Nauk w Petersburgu i w Pradze, a w latach 1893–1894 piastował funkcję rektora Uniwersytetu we Wrocławiu. Po odejściu Nehringa nastąpił zastój w nauczaniu języków słowiańskich.

Po drugiej wojnie światowej w związku ze zmianami politycznymi powstał we Wrocławiu polski uniwersytet, który z naukowego punktu widzenia kontynuuje tradycje poprzedniej instytucji naukowej. Spadkobiercami dziewiętnastowiecznej wrocławskiej sławistyki stały się filologie: polska i rosyjska, które przez kilkadziesiąt lat wykształciły wielką liczbę absolwentów. W ramach zajęć nicobowiązkowych na Wydziale Filologicznym w Instytucie Polonistyki niesystematycznie odbywała się też nauka języka czeskiego. W okresie od roku 1945 do 1976 zajęcia prowadzili następujący lektorzy: dr Jerzy Pogonowski, mgr Maria Dostalowa, doc. Josef Hron, dr Jindřich Jirásek oraz mgr Alena Zipser (obecna wykładowczyni w Zakładzie Bohemistyki). Natomiast w utworzonym na początku lat siedemdziesiątych Instytucie Filologii Słowiańskiej aż do lat dziewięćdziesiątych XX wieku królowała wyłącznie rusycystyka jako kierunek studiów, a innosłowiańskie lektoraty dotyczyły języków wschodnio- i południowsłowiańskich.

Lektoraty języka czeskiego jako drugiego języka słowiańskiego na II roku rusycystyki w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego wprowadzono w roku 1990, i jednocześnie w Instytucie Filologii Słowiańskiej utworzono trzyletnie Studium Języka i Kultury Czeskiej, którego kierownikiem została dr Zofia Tarajło-Lipowska. Zajęcia odbywające się w ramach Studium skierowane były przede wszystkim do studentów starszych lat kierunków humanistycznych, ale były przypadki uczestniczenia w nich również studentów innych kierunków, np. biologii czy matematyki. W ramach studiów prócz lektoratów prowadzono również wykłady z literatury, historii, wiedzy o kulturze czeskiej, gramatyki języka czeskiego oraz geogra-

fii. W ciągu dziesięciu lat istnienia Studium uczęszczało na te zajęcia kilkadziesiąt studentów, a końcowe egzaminy zdało i świadectwo otrzymało 20 z nich.

Pierwszą grupę studentów slawistyki ze specjalizacją bohemistyczną utworzono w roku 1993 na III roku studiów slawistycznych: w następnych latach specjalizację wydłużano, aż zamieniła się w pełne, pięcioletnie studia slawistyczne o profilu czeskim, co wiązało się też ze zmianą organizacyjną. W roku 1996 w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego utworzono Zakład Bohemistyki (obok Zakładów Serbistyki i Ukrainistyki oraz trzech zakładów rusycystycznych). Kierownikiem Zakładu Bohemistyki została mianowana dr Zofia Tarajło-Lipowska, która pełni tę funkcję do dziś. W związku z przekształceniami programowymi, które dotyczyły całej Uczelni, wszystkie typy studiów zostały podzielone na dwa etapy: trzyletnie studium licencjackie oraz dwuletnie studium magisterskie. Nabór na te studia odbywa się co roku, co roku też magisterskie studia kończy około 15 absolwentów. Zainteresowanie jest duże, czego dowodzi liczba kandydatów na „czeski profil” slawistyki, kilkakrotnie przewyższająca limit miejsc. Obok bohemistycznych studiów dziennych w Instytucie Filologii Słowiańskiej od roku 1997 funkcjonują również licencjackie studia wieczorowe w zakresie filologii czeskiej (płatne semestralne). Studia te dają studentom możliwość uzyskania dyplomu licencjackiego, a od roku 2007 również magisterskiego.

Jak zaznaczono wcześniej, rok 1990 rozpoczyna rozwój obecnej kadry bohemistycznej na Uniwersytecie Wrocławskim. Z tego względu jest to zespół młody i przyszłościowy oraz – dodajmy – stosunkowo liczny: obejmuje dziesięciu pracowników etatowych oraz pięciu doktorantów. Aktualny wykaz pracowników Zakładu Bohemistyki z podaniem roku zatrudnienia jest następujący: prof. UWr dr hab. Zofia Tarajło-Lipowska (literaturoznawca, 1990), dr hab. Jaroslav Lipowski (językoznawca, 1992), mgr Alena Zipser (lektor języka czeskiego w stopniu starszego wykładowcy, 1996), dr Jarosław Malicki (językoznawca, 2000), dr Dorota Żygadło-Czopnik (literaturoznawca, 2001), dr Manuela Maciołek (literaturoznawca, 2005), dr Anna Zura (językoznawca, 2006), dr Katarzyna Chrobak (literaturoznawca, 2006), dr Lenka Ptak (językoznawca, 2007), dr Ilona Gwóźdź-Szewczenko (literaturoznawca, 2008). W latach 1996–2007 pracownikiem Zakładu był również PhDr. Petr Jokeš, starszy wykładowca.

Poza sferą ściśle dydaktyczną przy Zakładzie Bohemistyki rozwija się również studencka aktywność kulturalna i naukowa. Co roku studenci uczestniczą w Ogólnopolskim Konkursie na Przekład Literatury Czeskiej (organizatorem jest mgr Alena Zipser, dwie edycje konkursu odbyły się we Wrocławiu), w którym wielokrotnie zajęli czołowe miejsca. Dobrze działa Studenckie Koło Naukowe Bohemistów, którego pierwszym opiekunem był PhDr. Petr Jokeš, kolejnym dr Manuela Maciołek, natomiast aktualnym jest dr Ilona Gwóźdź-Szewczenko. Przez kilka lat studenci z Koła wydawali Biuletyn Studentów i Przyjaciół Bohemistyki Wrocławskiej „Rumburak”, którego pierwszy numer ukazał się w roku 1998. Odbyły się też spotkania z czeskimi pisarzami (np. z Ludvíkiem Vaculíkiem, Petrem Placákiem, Bogdanem Trojakiem,

Norbertem Holubem), działał Klub Miłośników Filmu Czeskiego, co roku organizuje się „wigilie bohemistyczne” (m.in. kilka roczników studentów pod kierunkiem PhDr. P. Jokeša występowało w przedstawieniu *Rakovnická vánoční hra*). Od siedmiu lat na wiosnę odbywają się Studenckie Konferencje Naukowe, na które zapraszani są również referenci z innych polskich i czeskich uczelni. W kwietniu roku 2008 po raz pierwszy była to konferencja wyjazdowa i odbywała się w Radkowie na Pogórzu Sudeckim, gdzie zresztą planuje się też następną konferencję (we współpracy ze studenckim kołem naukowym na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Karola w Pradze).

W ramach unijnych projektów „Sokrates-Erasmus” wielu studentów ma możliwość przebywania na stypendiach w czeskich uczelniach (Praga, Brno, Ołomuniec, Ostrawa, Ústí nad Labem), ale niektórzy wyjeżdżają też do ośrodków bohemistycznych na innych uniwersytetach (Lipsk, Münster, Greifswald, Londyn, Oslo i inne).

Ważną stroną działalności Zakładu Bohemistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego jest aktywność naukowa jego pracowników. Uczestniczą oni w konferencjach naukowych w Polsce i zagranicą, a co roku na jesieni włączają się też w organizację slawistycznych konferencji Instytutowych, które odbywają się naprzemiennie pod hasłami: „Wielkie tematy w literaturach słowiańskich” i „Wyraz i zdanie w językach słowiańskich”.

Należy podkreślić, że Zakład Bohemistyki samodzielnie zorganizował dwie międzynarodowe i interdyscyplinarne konferencje naukowe związane z kierunkiem swojej dydaktycznej i naukowej działalności. Pierwsza miała miejsce we Wrocławiu w październiku 2002 roku i zatytułowana była „Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu”. Weszła w skład imprez naukowych dla uczczenia 300-lecia Uniwersytetu Wrocławskiego, a dodatkową inspiracją do jej zorganizowania był jubileusz 160-lecia powstania seminarium słowiańskiego na Uniwersytecie Wrocławskim. Płonem konferencji jest książka *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura* (2003) zawierająca 46 referatów z historii kultury, historii sztuki, literaturoznawstwa, językoznawstwa i innych dziedzin, której redaktorami naukowymi byli Zofia Tarajło-Lipowska oraz Jarosław Malicki. W organizacji tej konferencji pomogły takie instytucje, jak Konsul Generalny Republiki Czeskiej we Wrocławiu, Biuro Rozwoju Wrocławia i Biuro ds. Expo 2010 w Urzędzie Miejskim we Wrocławiu, a w wydaniu książki również Centrum Studiów im. Willi Brandta przy Uniwersytecie Wrocławskim.

Druga konferencja odbyła się w dniach 17-19 kwietnia 2008 roku w Jugowicach i nosiła nazwę „Podzwonne dla granic. Polsko-czeskie linie podziałów i miejsca kontaktów w języku, literaturze i kulturze”. Bodźcem do jej zorganizowania konferencji było otwarcie granic polsko-czeskich i wstąpienie nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej do Układu z Schengen (20 grudnia 2007), a do organizacji wydatnie przyczynił się Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego. W konferencji wzięli udział slawiści, germaniści i publicyści reprezentujący różne środowiska naukowe i kulturalne Polski, Czech i Słowacji. Konkluzją konferencji stało się stwierdzenie, że „linie podziałów i miejsca kontaktów” można szeroko interpretować, nie

tylko w wymiarze geograficznym. Plonem konferencji będzie książka z wygłoszonymi na niej referatami.

Równoległe obok codziennej pracy, wrocławscy bohemisci w oparciu o własne pomysły i zainteresowania naukowe, realizują również indywidualne projekty badawcze, ogłaszając wyniki własnych dociekań w szeregu artykułów naukowych oraz wydawanych publikacjach zwartych¹:

Zofia Tarajło-Lipowska, *Męczennik czeskiej prawdy Karel Havlíček Borovský*, Wrocław 2000.

Zofia Tarajło-Lipowska, *Mówię po polsku. Učebnice polštiny pro Čechy*, Warszawa 1994.

Zofia Tarajło-Lipowska, *Kapoan, czyli język na opak. O czeskim dla Polaków, być może mało zaawansowanych, ale mocno zainteresowanych*, Wrocław 2000 (książka popularno-naukowa).

Jaroslav Lipowski, *Roz widzieli strašne łognie ku Ciantoryi. Gawędy ludowe z Nawsia koło Jablonkowa na Śląsku Cieszyńskim*, Wrocław 1992.

Jaroslav Lipowski, *Nazwiska Jablonkowa i okolic u schyłku XVII wieku*, Wrocław 2002.

Jaroslav Lipowski, *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě*, Wrocław 2005.

Jaroslav Lipowski, *Ewolucja nazwisk na południu Śląska Cieszyńskiego w czasach austriackich. Analiza słowotwórcza i statystyczna*, Wrocław 2008.

Jarosław Malicki, *Nazwy miejscowe Śląska w języku czeskim*, Wrocław 2002.

Anna Zura, *Konceptualizacja nazw barw w »Krzyżakach« Henryka Sienkiewicza i »Proti všem« Alojzego Jiráka*, Ostrava 2006.

Aktywność naukową wrocławskich bohemistów obejmuje również uczestnictwo w krajowych oraz zagranicznych konferencjach naukowych (Wrocław, Opole, Katowice, Kraków, Warszawa, Praga, Ostrawa, Brno, Opawa, Pilzno, Ústí nad Labem, Liberec, Greifswald). Publikują w takich czasopismach i wydawnictwach nieciągłych, jak „Slavica Wratislaviensia”, „Odra”, „Bohemistyka”, „Slovo a slovesnost”, „Česká literatura”, „Naše řeč”, „Namenkundliche Informationen”, „Listy filologické”, „Poradnik Językowy”, „Sobótka”, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, „Listy filologické”, „Slavia Occidentalis”, „Cahiers du CEFRES” oraz innych. W ramach umowy międzyuczelnianej z placówkami naukowymi w Pradze i Brnie oraz w ramach programu LLP Erasmus (Brno, Ostrava, Praga, Olomuniec, Hradec Králové, Ústí nad Labem) wrocławscy bohemisci prowadzą tam gościnnie zajęcia dydaktyczne. Współpraca przebiega w obu kierunkach i do Instytutu Filologii Słowiańskiej przyjeżdżają naukowcy z wyżej wymienionych uczelni z cyklem wykładów. Wrocławska placówka bohemistyczna, za jaką niewątpliwie można uznać Zakład Bohemistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, wypełniła istotną lukę w kształceniu slawistycznym we Wrocławiu.

¹ Pełen spis publikacji pracowników wrocławskiego ośrodka slawistycznego dostępny jest na stronach internetowych Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego: <http://www.ifs.uni.wroc.pl/>.

Literatura

- Achremowicz E., Żabski T., 1973, *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836-1886*, Wrocław.
- Pater M., 1997, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918*, Wrocław.
- Urniał A., 2003, *Nauczanie języka czeskiego Na Uniwersytecie Wrocławskim*, [w:] *Wrocław w Czechach. Czesi we Wrocławiu. Literatura – Język – Kultura*, red. Z. Tarajło-Lipowska, J. Malicki, Wrocław.